

نقد کتاب «فرهنگ جامعه‌شناسی»

نوشته‌ء: نیکلاس آبر کرامبی، استفن هیل، برایان اس. ترنر

ترجمه: حسن پویان، انتشارات چاپخش، ۱۳۶۷، ۴۵۴ صفحه

غلامعلی خوشرو

«فرهنگ جامعه‌شناسی» در سال ۱۹۸۴ به زبان انگلیسی توسط Penguin Books در ۲۶۷ صفحه منتشر شد. مولفین این کتاب هر سه از اساتید نامور جامعه‌شناسی در انگلستان هستند. هدف کتاب معرفی مفاهیم مباحث و مکاتب مهم و متداول جامعه‌شناسی است. در این راستا علاوه بر بحث‌های نظری به معرفی اندیشمندان بزرگ اجتماعی و همچنین بعضی اصطلاحات فنی روش تحقیق پرداخته شده است. این فرهنگ حاوی حدود پانصد عنوان است که در پایان هر عنوان فهرستی از مطالب مرتبط با آن عنوان نیز آورده شده است تا خواننده بتواند با رجوع به آنها به شناخت جامعی دست یابد. موارد زیر را می‌توان از اختصاصات این فرهنگ بشمار آورد:

- (۱) معرفی اندیشمندان اجتماعی و جامعه‌شناسان معاصر (حدود پنجاه نفر)، پنجوی که خواننده فارسی زبان را با آثار و دیدگاه ایشان بطور کلی آشنا می‌کند.
- (۲) برخورداری از دید تطبیقی و انتقادی نسبت به دیدگاهها و مکاتب جامعه‌شناسی معاصر.

- (۳) سادگی در عبارات به همراه گرایش نه‌چندان نظری و اشمال بر بعضی اصطلاحات اقتصادی و روان‌شناسی و عاری بودن از اصطلاحات مردم‌شناسی و تا حدودی فلسفی.

هدف این نوشته سروری بر ترجمه این فرهنگ است و نه بررسی دیدگاه سولفین و یا تحلیل تعریفها و تطبیقها.

ترجمه کتاب

با آنکه متن اصلی عاری از پیچیدگی و نسبتاً ساده و بدور از ابهام نگاشته شده است اما ترجمه بشدت مغشوش و غیر قابل اعتماد است با آنکه سولفین در پیشگفتار خاطر نشان کرده اند که اصطلاحات جامعه‌شناسی دارای معنایی فنی تر از زبان متداول است و بایستی این مفاهیم از زبان رایج بدقت پیراسته گردد اما مترجم نه تنها بسیاری از اصطلاحات کلیدی جامعه‌شناسی را درست ترجمه نکرده است بلکه در برگردان عبارات و جملات نیز جانب دقت را رها کرده و طریق سهولت در پیش گرفته است. در اینجا ابتدا سروری می‌کنیم بر ترجمه مفاهیم اساسی و سپس به بررسی برگردان جملاتی از متن کتاب می‌پردازیم:

الف- ترجمه مفاهیم: از آنجا که هر علمی را مفاهیم ویژه‌ای است که باید آنها را دقیقاً بهمان معنا و در همان حوزه فراگرفت، جامعه‌شناسی نیز دارای مفاهیم خاصی است که به منزله مدخل شناخت موضوعات و امور اجتماعی می‌باشد. عدم درک درست مفاهیم اجتماعی و اختلاط آن با زبان روزمره مانع توضیح و تبیین دقیق و منظم امور اجتماعی می‌گردد. فرهنگ حاضر تلاش می‌کند تا تعاریفی رقیق و غیر مبهم از مفاهیم اجتماعی ارائه دهد. اما متأسفانه در برگردان فارسی نه تنها درک درستی از معنای مفاهیم حاصل نمی‌شود بلکه حتی اصطلاحات جاافتاده در زبان فارسی جای خود را به کلمات نامأنوس و بی‌سبب می‌دهد. بعضی از مفاهیم مورد اشاره بشرح زیر است:

اصطلاح بزبان اصلی	ترجمه مترجم	ترجمه مناسب و متعارف
Altruism	صفت ایثاری	دیگرگرایی، غیرپرستی
Annee Sociologique	سال جامعه‌شناسی	سالنامه جامعه‌شناسی
Assimilation	استحاله	هماندسازی
Attitude	سلوك	ایستار، روش رفتار
Attitude Scale	میزان سلوك	سنجش نگرش، مقیاس نگرش
Causal Explanation	توضیح علی	تبیین علی
Cluster Analysis	تحلیل تجمع	تحلیل خوشه‌ای

Community	دیار	اجتماع
Cultural Lag	فاصله فرهنگی	تاخیر فرهنگی
Dysfunction	اختلال	کارکرد نامناسب
Endogamy	همسرگزینی بسته	درون همسری
Exogamy	همسرگزینی ازغیر	برون همسری
Extended Family	خانواده متسع	خانواده گسترده
Functionalism	فنکسیونالیسم، نظریه وظایف اعضایی	کارکردگرایی
Gemeinschaft	گمینشافت، دیار جامعه مالوف	اجتماع
Grand Theory	نظریه مجلل	نظریه کلان
Grounded Theory	نظریه خاکی	نظریه زمینه‌ای
Hypothesis	فرض	فرضیه
Hypothetioic - Deductive	روش فرض واستقراء	روش فرضی-قیاسی
Ideal Type	سنخ مثالی	نمونه آرمانی، نوع آرمانی
Induction	اقامه	استقرا
Latent Function	اثر نهانی	کارکرد پنهان
Manifest Functions	تبعات نمایان	کارکرد آشکار
Problematic	صورت مسئله	مساله‌ای
Psychologism	روانشناسی زندگی	روانشناسی گرائی
Reliability	قابل اعتماد بودن	پایائی
Rite de Passage	آداب طی مراحل	سناک گذر
Social Mobility	قابلیت جابجایی اجتماعی	تحرك اجتماعی
Voluntarism	طوعیت	اراده گرائی - اصالت اراده
Median	سنصف ارزشی	میانه
Liesure Class	طبقه بطل	طبقه تن آسا، طبقه پرفراغت
Participant Observation	مشاهده مستقیم	مشاهده مشارکتی
Subculture	زیرفرهنگ	خرده فرهنگ

وقتی که اقامه به جای استقرا واستقرا به جای قیاس، دیار به جای اجتماع و سنخ مثالی بجای نوع آرمانی به کار رود ملاحظه می کنید که چه آشفتگی فکری در فهم معانی و مفاهیم اجتماعی ایجاد می شود.

ب- برگردان جملات: از آنجا که جملات کتاب هدفی جز توضیح و تشریح مفاهیم ندارند، با توجه به اغتشاش در برگردان مفاهیم، جملات و عبارات متن نیز خالی از آشفتگی و عاری از نارسایی نیست. در اینجا چند جمله از متن به همراه ترجمه فارسی و نظر نگارنده آورده می شود. بدیهی است همه موارد زیر دلالت بر اشتباه ندارد بلکه شامل حالات مبهم و بعضاً اختلاف سلیقه نیز هست.

(1) he provided a systematic statement of the conceptual framework of the sociological perspective; (2) he developed a coherent philosophy of social science, which recognized the essential problems of explanation of social action. p. 230.

ترجمه مترجم

ترجمه نگارنده

(۱) بیان ضابطه سندانهای از چارچوب نظری چشم انداز جامعه شناختی ارائه داده،	(۱) بیان منظمی از چارچوب مفهومی دیدگاه جامعه شناختی ارائه کرده،
(۲) فلسفه متجانسی برای علوم اجتماعی پدید آورده که بر مسائل اساسی توضیح عمل اجتماعی احاطه دارد. ص ۴۱۳	(۲) یک فلسفه علوم اجتماعی متجانسی فراهم کرده که مسائل اساسی تبیین کنش اجتماعی را مشخص می کند.

In contrast to formal, abstract theory obtained by logico - deductive methods, grounded theory is grounded in data which have been systematically obtained by social research. p. 97

ترجمه مترجم

ترجمه نگارنده

برعکس نظریه صوری و مجردی که با روشهای منطقی - استقرائی بدست می آید نظریه «خاکی» با اصطلاح از عرش به زیر آمده و به میان داده هائی که با کار بقاعده، از راه تحقیق اجتماعی حاصل گردیده نزول کرده است. ص ۱۷۱	برعکس نظریه صوری و انتزاعی که با روشهای منطقی - قیاسی بدست می آید، نظریه زمینه ای برداده هائی که بطور منظم از تحقیق اجتماعی حاصل آمده بنا شده است.
--	--

The aim of sociology is to describe, understand and explain social reality with concepts which are abstract, neutral and unambiguous. p. 9

ترجمه مترجم

ترجمه نگارنده

هدف جامعه‌شناسی این است که واقعیت اجتماعی را بوسیله مفاهیم و تصورات مجرد، بیطرفانه، و عاری از ابهام وصف کند، به ادراکشان درآورد، و به توضیح آنها پردازد. ص ۱۳

هدف جامعه‌شناسی عبارتست از توصیف، فهم و تبیین واقعیت اجتماعی بوسیله مفاهیم انتزاعی، بیطرفانه و عاری از ابهام.

Gemeinschaft. Usually translated as 'community', this term is contrasted with gesellschaft or 'association'. p. 94.

این اصطلاح که معمولاً «جامعه مالوف» ترجمه میشود، در برابر «گزلشافت» gesellschaft یا «حشر» قرار میگیرد. ص ۱۶۶

گمیشافت معمولاً «اجتماع» ترجمه می‌شود، این اصطلاح در برابر گزلشافت یا «جامعه» قرار دارد.

Parsons treats personality and social systems as complementary, though in his analysis the latter ultimately determines the former. p. 152

«پارسونز» شخصیت و دستگاه‌های اجتماعی را مکمل یکدیگر میداند، گرچه در تحلیل وی، دومی مآلاً بوسیله اولی تعیین می‌شود. ص ۲۷۴

پارسونز شخصیت و نظام‌های اجتماعی را مکمل می‌پندارد، گرچه در تحلیل وی، دومی مآلاً اولی را تعیین می‌کند.

علاو بر سواردی که اجمالاً اشاره شد به کاربردن کلماتی نظیر «بندنده» (ص ۳۴۹) بجای الزام‌آور، «ملکوک» (ص ۳۷۷) بجای لکه‌دار، «بدعت‌های کلاسی» (ص ۱۳) بجای نوآوری در واژه، «علم مناظر و مرایا» (ص ۸۲) بجای دیدگاه، «قیاسی» (ص ۴۱۴) بجای تطبیقی بازهم از سادگی و رسایی مطلب کاسته و بر ابهام و پیچیدگی آن افزوده است. زبان ترجمه روان نیست و ترکیبات پیچیده و مهجور بافتی ناهموار و نامأنوس بر سراسر کتاب تحمیل کرده است.

حال که مترجم با ترجمه دواثر دیگر «سبانی و رشد جامعه‌شناسی» و «تبعی در ستیزه شناسی» علاقمندی خود را به ترجمه کتب جامعه‌شناسی نشان داده است، ایکاش نگاهی هم به «فرهنگ فلسفه و علوم اجتماعی» (از انتشارات پژوهشگاه علوم انسانی) می‌انداخت تا چنین زحمتی را بخود روا نمی‌داشت، و خواننده را نیزگامی به پیش می‌برد.